

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARINA YÖNELİK BİR ÇERÇEVE OLUŞTURMA DENEMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Cihan KAYMAZ¹

Gürdal TUT²

Özet

İklim değişikliğinin ekosistemlere giderek daha fazla tehdit oluşturduğuna yönelik bilimsel göstergelerden yararlanan değerlendirmeler bulunmaktadır. Değerlendirmelerin birçoğunda, bu tehditlerin büyük bir kısmının insan faaliyetlerinden kaynaklı olduğu görüşü vurgulanmaktadır. Toprak, enerji, sanayi, bina, ulaşım ve şehir temelli insan faaliyetleri, iklim değişikliği sorununa sebebiyet verdiği düşünülen etmenler arasında gösterilmektedir. Bilimsel göstergelerle belirlenen tehditlere karşı bu etmenlere özgü çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Geliştirilen politikaların, sorunun çözümüne ilişkin yeterli olup olmadığı ise tartışmalıdır. Bu iddia temelinde çalışma, iklim değişikliğiyle ilişkili değerlendirmelere “nedenler düzeyinin” eklenmesi gerekliliğine dikkat çeken, alternatif politika imkânlarına dair bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çevresel Politikalar, İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri.

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, cihankaymaz@kafkas.edu.tr

² Kars Kent Konseyi, tutgurdal@gmail.com

Giriş

2018 tarihli Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC) Küresel Isınma Özel Raporu'nda; sanayi öncesi döneme göre dünyanın, insan faaliyetlerinden kaynaklı olarak 1°C ısındığı, mevcut faaliyetler devam ederse, 2030 ile 2052 tarihleri arasında küresel ısınmanın 1,5°C sınırını aşacağı belirtilmiştir. Raporunda, mevcut iklim değişikliğinin etkisiyle; aşırı sıcaklık, su kıtlığı ve ekosistem hasarlarının yaşandığına dikkat çekilmekte, buna karşın, sıcaklığın 1,5°C seviyesinde kalabilmesi için “toprak, enerji, sanayi, bina, ulaşım ve şehirler” gibi alanlarda geniş ve hızlı kapsamlı dönüşümlere gidilme gerekliliği vurgulanmaktadır (Intergovernmental Panel on Climate Change, 2020).

Bugüne kadar, bilimsel göstergelere dayandırılarak, iklim değişikliği sorununa neden olduğu düşünülen etmenlere yönelik politikalar ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. IPCC'nin raporunda görüldüğü gibi iklim değişikliği; bilimsel göstergeler, soruna neden olduğu düşünülen “toprak, enerji, sanayi, ulaşım ve şehirler” gibi etmenler ve bu etmenlere karşı geliştirilmesi gereken politikalar olmak üzere üç düzey üzerinden kavranmaktadır.

Elinizdeki çalışma iki gerekçeyle, iklim değişikliğinin yalnızca üç düzey üzerinden kavranmasına itiraz etmektedir: İlk gerekçe, iklim değişikliğinin ortaya çıkmasında sorumlu tutulan insan faaliyetlerine yönelik bakış sorunu aktörlere indirgediğinden iklim değişikliği yapısal tartışmalardan uzaklaştırılmaktadır. İkinci gerekçe ise insan faaliyetlerinden kaynaklanan toprak, enerji, sanayi, bina, ulaşım ve şehirler gibi etmenler iklim değişikliğinin nedeni olarak gösterildiğinden, iklim değişikliğinin nedenler düzeyi ile etmenler düzeyi birbirine karıştırılmaktadır. Bu kapsamda, çalışma, aktör-yapı eksikliğini giderebilmek ve nedenlerle araçlar arasındaki karışıklığı çözebilmek için iklim değişikliği düzeylerine nedenler düzeyinin eklenmesi önerisinde bulunmaktadır.

Gerekçelerin temellendirilmesi açısından çalışmada ilk olarak iklim değişikliğinin göstergeler, etmenler, araçlar ve politikalar düzeyleri değerlendirilecek, ardından iklim değişikliği politikalar düzeyinin içinde yer alan anlamlar arasındaki farklılıklar ortaya konulacaktır. Daha sonra, sürdürülebilir kalkınma politika ilkeleri ile iklim değişikliği arasındaki ilişkiye işaret edilerek, iklim değişikliği hakim politikalarından alternatif politikalara doğru geçişlerin potansiyelleri tartışmaya açılacaktır. İklim değişikliği tartışmalarına, nedenler düzeyinin eklenmesi gerekliliği, epistemolojik bir ihtiyaçtan kaynaklanmakla birlikte pratik bir anlam taşıdığından, çalışmanın amacı, nedenler düzeyinin eklenmesiyle iklim değişikliğinin daha bütünsel kavranması ihtiyacına katkı sağlamaktadır.

1. Küresel Çevresel Gündemde İklim Değişikliği

20. yüzyıldan itibaren çevre sorunlarının görünürlüğündeki artışla toplumsal imgelem, çevresel imgelem öngörüsünü içermeye başlamıştır (Žižek, 2013: 7). Yetmişli yıllardan sonra dünyada, çevresel imgelem öngörüsüyle beraber çevresel sorunların küresel boyutları gündeme getirilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası aktörler, “küresel çevresel gündem” oluşturabilme amacıyla uluslararası toplantılar, konferanslar, müzakereler, anlaşmalar toplantılar ve benzeri araçlarla küresel çevre sorunlarının gidişatını öngörmeye ve bu sorunlara karşı stratejiler geliştirmeye çalışmışlardır (Hayırsever Topçu, 2008: 9). Zaman içerisinde artarak devam edeceği öngörülen iklim değişikliği küresel çevresel sorunlarının biridir (Ponting, 2008: 467-472).1979 yılında düzenlenen Birinci Dünya İklim Konferansı’ndan günümüze kadar küresel ölçek başta olmak üzere ulusal ve yerel ölçeklerdeki birçok aktör tarafından iklim değişikliği mücadelesinin sürdürüldüğü görülmektedir. Güncel belgelerden biri olan IPCC’nin 2018 tarihinde yayınladığı “1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu”nda, küresel ısınmanın 2°C yerine 1,5°C’de tutulmasının “sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu önleme” adına “daha sürdürülebilir ve adil bir toplumu” ortaya çıkartacağı ifadeleriyle beraber “tarım enerji, sanayi, bina ulaşım ve şehirlerde hızlı ve geniş kapsamlı dönüşümler”in gerekliliğine yer verilmiştir (IPCC, 2020).

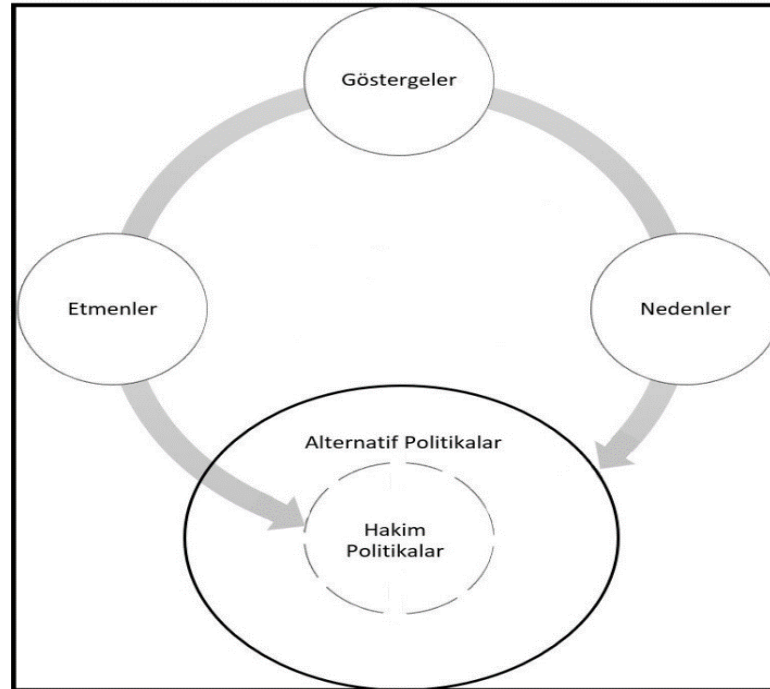
İklim değişikliği meselesi birçok yaklaşım çerçevesinde anlaşılabilir. Farklı birçok yaklaşım bulunmasına karşın, genel olarak hakim politikalar, belirli uluslararası aktörler aracılığıyla üretilen ve kullanılan eylem planları, stratejik planlar, uluslararası-ulusal toplantılar, bilimsel raporlar gibi araçları referans almaktadır. Bu referans noktaları, iklim değişikliği somut göstergelerine dayandırılarak hazırlanmasına rağmen, dolaylı bir biçimde aktarılan etmenler üzerinden yapılan tartışmalarla, yanıltıcı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Yanıltıcı sonuçlar ise hatalı, eksik ve bütüncül olmayan iklim değişikliği politikalarının ortaya çıkmasına ve iklim değişikliğine karşı etkisiz çözümlerlerin sunulmasına yol açmaktadır. Marx’ın diyalektik sorunu için kullandığı Roma mitolojisindeki yarı-insan yarı-canavar olan Cacus örneği, etmenler üzerinden geliştirilen iklim değişikliği politikalarının anlaşılmasında kullanılabilir.

Marx, diyalektik sorununa Roma mitolojisindeki yarı-insan yarı-canavar olan Cacus’tan örnek vererek yanıt verir: Cacus, mağarada yaşamakta ve yalnızca öküz çalmak için geceleri dışarı çıkar. Hırsızlık yaptığı anlaşılması için Cacus, her defasında öküzleri geriye doğru iterek mağarasına getirir. Böylece öküzlerin ayak izlerini takip edenler, izlerin mağaradan çıktığını

gördüklerinden dolayı kimse Cacus'tan şüphelenmez, onun yerine öküzlerin kırdı kaybolduklarını düşünürler. Bu anlatıdan yola çıkan Ollman (2015: 30), “gerçekliğin aslında kendi görüntüsünden daha fazla bir şey olması ve bu bakımdan da sadece ve sadece görüntülere, gözümüze çarpan anlık ve dolaysız verilere odaklanılmasının son derece yanıltıcı sonuçlar verdiğini” ifade eder. Cacus'un öküz çalma mitinde olduğu gibi, iklim değişikliği meselesini sadece etmenler düzeyinden değerlendiren yaklaşımlar, “çeşitli ayak izlerine” bakarak gerçeğin yalnızca görüntüsüyle oluşan yanıltıcı sonuçlarına ulaşmakta ve bu yanıltıcı sonuçlara dayanarak çeşitli politikalar geliştirebilmektedir.

İklim değişikliği konusunda yanılgıya düşmemek için nedenler düzeyinin iklim değişikliği tartışmalarına dâhil edilmesi gerekliliği, politikalar düzeyini sınırlamada ve genişletmede etkili olabilecektir. Nedenler düzeyi, iklim değişikliği çözümlerinde -özellikle sürdürülebilir kalkınma stratejileri metinlerinde ve Gündem 21 ilkelerinde- yer almasına rağmen, etmenler yoluyla politikaların hazırlanması sonucunda görünmez hale getirilebilmektedir. Dolayısıyla, iklim değişikliği düzeylerine nedenlerin eklenmesi, yalnızca ayak izlerinin takibiyle geliştirilerek yapılan politikalardaki eksikliklerin ve yetersizliklerin görülmesini sağlayabilir, böylece etkisiz görülen politikaların genişletilmesi gerekliliğini bizlere sunabilir.

Şekil-1: İklim Değişikliğinin Dört Düzeyi

Şekil-1’de resmedildiği gibi bütünsel bir bakış açısıyla iklim değişikliğini birbirleriyle ilişkili dört düzeyde kavrayabilmek mümkündür. Bunlar; sırasıyla (1) iklim değişikliği somut göstergeleri; (2) iklim değişikliği sorununa yol açan etmenler; (3) iklim değişikliği sorununu ortaya çıkaran nedenler; (4) iklim değişikliği sorununa karşı geliştirilen politikalarıdır. Göstergeler, etmenler ve politikalar düzeyinin yanında nedenler düzeyi eklenerek oluşturulmuş Şekil-1, bütüncül bir anlayışla tüm düzeylerin iklim değişikliği konusunda değerlendirilmesi hedefiyle hazırlanmıştır.

İlk olarak Şekil-1’deki iklim değişikliğinin somut göstergeler düzeyinin bileşenlerinin varlığı, başta havadaki karbondioksit ve metan gibi diğer seragazı miktarlarındaki artıştan kaynaklıdır. Havadaki seragazı miktarının artışı sera etkisine yol açmaktadır. İklim değişikliği somut göstergeleri arasında; deniz seviyesinin yükselmesiyle ortaya çıkan erozyon, seller, toprak kirlilikleri, balık, kuş, bitki türlerinin yaşam alanlarının yok edilmesi; gezegensel sınırlar (stratosferik ozon tüketimi, biyosfer bütünlüğünün kaybedilmesi, kimyasal kirlilik, okyanus asitliği, tatlı su kullanım sıkıntısı, arazi kullanımından kaynak topraktaki bozulmalar, hava ve sudaki azot ve fosfor seviyesinin artması, aerosol yüklemesi); iklim değişikliğinin insan sağlığına etkileri, gıda güvenliği sorunları, gelir düzeyi düşük yerlerdeki çocukların gelişiminin etkilenmesi, buzulların erimesi gibi bir takım bulgular, ampirik bilgiler ve gündelik tecrübeler yer aldığı söylenebilir (Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2020).

Öte yandan, iklim değişikliği üzerine yapılan çeşitli yaklaşımlar arasında, karbondioksit ve metan gibi diğer seragazlarının ısıtma etkisinin abartıldığı, insan faaliyetlerinin iklim değişikliğini pek fazla etkileyemeyeceği, iklim değişikliğinin doğal nedenlerle sürdüğü, hatta iklim değişikliğinin soğuk alanların insanların kullanımına açılmasıyla insanlar için yararlı olacağı iddiası taşıyan tezler gibi farklı görüşler bulunmaktadır (Barlas, 2013: 80-87). Somut göstergeleri farklı değerlendirerek iklim değişikliğinin sorun olmaktan çıkartılması, iklim değişikliği politikalarını etkisiz hale getirmekte ya da “uyumdan fayda sağlanması” iddiaları taşıyan iklim değişikliği uyum politikalarının üretilmesine kapı aralayabilmektedir.³ Göstergelerdeki bu ihtilaf, etmenler düzeyi çerçevesinde tartışılacak ekonominin

---

³ Örneğin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012b: 4) tarafından yayınlanan “Türkiye’nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023” metninde şöyle bir ifade bulunmaktadır: “İklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak için geliştirilen stratejilerde daha çok risklere dikkat çekilmekte, iklim değişikliğinin olası faydalarına yeterince atıfta bulunulmamaktadır. Ancak bazı sektörlerde, özellikle tarım sektöründe, son dönemlerde iklim değişikliğine uyumun muhtemel faydaları hakkında farkındalık gelişmeye başlamıştır.”

politikadan ayrı düşünülmesi, ekonomi-ekoloji tartışmaları ile belirli politikalar ve ideolojilerden bağımsızlaşamayan bilim-teknik alanından kaynaklandığı söylenebilir.

İkinci olarak göstergelerin etmenler düzeyi vasıtasıyla kavranması neticesinde birtakım iklim değişikliği politikaları üretilmektedir. Şekil-1’de, iklim değişikliği için “hakim politikalar” olarak belirtilen kısım, günümüzdeki uluslararası örgütlerin 1972 tarihinde Stockholm’de düzenlenen BM’nin İnsan Çevresi Konferansıyla başlayan ve hazırlıkları halen devam eden 2021’de düzenlenecek olan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) Altıncı Oturumuna kadarki tüm “çevresel politika reformları”nın (Foster, 2012: 16) bütünü temsil etmektedir. Küresel çevresel gündem; sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle beraber Gündem 21 gibi metinler aracılığıyla “küresel yönetişimin” bir parçası olarak küresel ölçekten başlayarak ulusal ve yerel ölçeklere yayılım gösteren iklim değişikliği politikalarında etkili olmaktadır. Şekil-1’deki “alternatif politikalar” kısmı ise çevresel politika reformlarını da kapsayan, bununla birlikte, nedenler düzeyinin eklenmesiyle bu politikaların genişleme ve daralmasına etki eden bir strateji sunmaktadır.

Alternatif politikalar, Şekil-1’de gösterilen iklim değişikliği göstergelerinin temel nedenlerinin anlaşılmasıyla belirginlik kazanmaktadır. Nedenler düzeyi, -Ollman’dan alıntılanan- gerçeklerin (yani göstergelerin ve bu göstergelerin etmenlerinin) dolaysız bir biçimde yanıltıcı sonuçlar doğurmadan anlaşılmasını sağlayan diyalektik yöntemin hatırlatılmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla, göstergelerin tespitiyle, yalnızca etmenler vasıtasıyla üretilen çevresel politika reformlarındaki gizli kalmış, ancak açığa çıkartılarak genişlemesi gerekli yönler, nedenler düzeyiyle açığa çıkma potansiyeli gösterir.

İklim değişikliğinin etmenleri ile nedenleri arasında belirsizlikler bulunmaktadır. Belirsizlik; etmenler ile nedenlerin zaman zaman birbirine karıştırılmasına sebebiyet vermektedir (Lewontin, 2015: 58, 106). İklim değişikliği politikaları geliştirmede soruların gerçekten doğru sorular olup olmaması, iklim değişikliği konusundaki bu belirsizliğin nedenleri arasındadır. İklim değişikliğinin gerçek sorununu (sorunsalını), yani “görüntünün arkasındaki gerçek sorunu” belirleyebilmek, aynı zamanda politika geliştirmek için kullanılan sorulara bir yanıt anlamı taşımaktadır (Keleş vd., 2012: 32). Öyleyse, politikalar geliştirilirken kullanılan etmenler düzeyi, iklim değişikliği sorununa karşı etkili midir, yoksa etmenler düzeyi, yalnızca temel nedenin (sorunsalın) bir parçası mıdır?

İklim değişikliğinin kavranmasında nedenler düzeyinin dâhil edilmesi, iklim değişikliği sorunsalının açığa çıkmasını sağlayacaktır. Şekil-1’de belirtildiği gibi nedenler düzeyiyle iklim

değişikliği sorununa bakış, “alternatif politikalar” geliştirilme imkânını meydana getirir. Nedenler düzeyiyle iklim değişikliğini değerlendiren derin ekoloji, Marksist ekoloji ve toplumsal (anarşist) ekoloji gibi yaklaşımların ağırlıklı olarak vurguladığı kapitalist toplumsal formasyonun değiştirilmesi gerekliliğini vurgulayan alternatif politika yaklaşımları örnekleri olduğu söylenebilir (Tekeli ve Ataöv, 2017: 169-178). Öte yandan, Şekil-1’deki gibi alternatif politikaların neden hakim politikaları kapsadığının belirtilmesi gerekmektedir.

Şekil-1’de belirtilen etmenler düzeyini dikkate alan hakim politikaların alternatif politikalar tarafından kapsanması, iklim değişikliğini etmenlere indirgeyerek kavranmasıyla geliştirilmiş olmasındandır. Başka türlü ifade edilecek olursa, alternatif politikalar; nedenler ve etmenler düzeyini birbirine karıştırmadan, nedenler düzeyi temelinde üretilebileceğinden, etmenler düzeyinin kısıtlılığıyla üretilen hakim politikaları kapsama alanına almıştır. Bunun yanında, hakim politikaların daralıp-genişleme potansiyellerinin varlığının yadsınmaması gerekir. Öyleyse etmenler düzeyi denilince ne anlaşılır?

Şekil-1’de işaret edilen etmenler düzeyi, iklim değişikliği sorununa yol açan etmenlerdir. Etmenler düzeyindeki temel vurgu küresel iklim değişikliğinin “insan faaliyetlerden kaynaklı” olduğudur. Büyüme-kalkınma için kullanılan iktisadi ve endüstriyel faaliyetler, seragazi emisyonlarının artmasına neden olan başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Örneğin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın yayınladığı “Çevresel Göstergeler” (2017: 11) adlı raporda Türkiye’deki “2016 toplam seragazi emisyonununun 1990 yılına göre %135 artmasının başlıca nedeninin, 1990 sonrası ekonomik ve endüstriyel kalkınmaya paralel olarak enerji tüketiminin hızla artması” olduğu yazmaktadır. Aynı raporda, Türkiye’nin “2016 yılında, seragazi emisyonlarının sektörel dağılımına bakıldığında, CO2 eşdeğeri olarak toplam emisyonların büyük oranda %56,2 ile enerji sektörü, sanayi sektörü ve diğer (ulaştırma hariç) sektörler için yakıt yanmasından kaynaklandığı görülmektedir.” Bu veriler ışığında raporda, iklim değişikliği sorununa yol açan etmenlerin temel kaynaklarının seragazi emisyonununun arttırıcıları olarak enerji ve sanayi sektörleri olduğu belirtilmiştir.

Fabrikalar, fosil yakıt kullanılan termik santralleri ve otomobil egzozları; enerji ve sanayi sektörlerinin etmenlerindedir. İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında bu etmenlere ilişkin tedbir amaçlı fabrikalara baca filtresi, fosil yakıtların kullanımına karşı yenilenebilir enerji santralleri otomobil kullanımına alternatif olarak bisiklet kullanımı gibi “doğa dostu” çözümler önerilmektedir. Bireysel açıdan ise “karbon ayak izi” gibi ölçümü yapılabilen yöntemlerle fedakârlığa dayanan bireysel önlemler teşvik edilmektedir (Neale, 2009: 46-58).

İklim değişikliği sorununun insan faaliyetlerinden (etmenler düzeyi) kaynaklanması vurgusu, yine bu sorunu insanların çözebileceğine dair yaklaşım ve politikalar geliştirileceği ilerlemeci-modernist önkabulleri ortaya çıkarmaktadır. Dikkat edildiğinde iklim değişikliği sorununa yol açtığı düşünülen etmenler düzeyine ilişkin öneriler ve politikalar geliştirilmektedir. Böylece hem nedenler düzeyinin varlığı atlanmakta etmenler, nedenler gibi algılanmakta, hem de bu algı üzerinden politikalar ve öneriler oluşturulmaktadır. Etmenler düzeyinin üzerinden üretilen politikalar, aktörleri sorun olarak algıladığından yapısal ilişkilere odaklanamamaktadır. Örneğin, ekonominin politikadan ayrı düşünülmesi fikrini temel alan çevresel politika reformu belirleyicileri devletleri; tarafsız, evrensel ve tarih-dışı birimler olarak nitelediğinden, çevresel aktörlerden olan devletlerin çevreye dair ilişkilerini sınıfsal ilişkiler, sermaye birikiminin işleyişi ve sermayenin çevre mücadelelerini baskılamaya çalışması gibi yapısal ilişkilerden soyutlamaktadır (Çoban, 2018: 30).

2. İklim Değişikliğinin Politikalar Düzeyi

Şekil-1’de belirtilen politik düzeyin hakim politikalar ve alternatif politikalar neyi ifade ederler ve neden ayrılmışlardır? İklim değişikliğinin politika düzeyinde yer alan hakim politikalar, küresel çevresel gündem çerçevesinde geliştirilen çevresel politika reformlarıdır. Çevresel politika reformları denildiğinde ne anlaşılmalıdır?

1995’te Stockholm Çevre Enstitüsü tarafından kurulan Küresel Senaryolar Grubu’nun⁴ “Büyük Geçiş” adlı raporunda yer alan ve çevresel sürdürülebilirliğin krizine karşı hazırlanan “Alışılabilir Dünyalar” senaryosunda, “Piyasa Güçleri” ve “Politika Reformları” varyantlarından bahsedilmektedir. Piyasa Güçleri, toplumsal ve çevresel maliyetlerin hesaba katılmadan yalnızca sermaye birikiminin hakimiyetindeki gidişatla oluşturulmuş bir senaryoyu temsil ederken; “Politika Reformları”, devletlerin yönlendirilerek “dünyadaki eşitsizliğin ve yoksulluğun azaltılması” ve “piyasa teşvikleriyle en iyi çevre uygulamalarının gerçekleştirilmesi” amaçlarını taşıyan senaryonun yapıldığı kısmı ifade eder. Raporunda, sürdürülebilirlik ile piyasa mantığı arasında bir gerilim bulunduğundan dolayı kapitalist birikim ilişkilerinin diğer değerlere zarar vereceği vurgulanmaktadır: “Zenginliğin birikimi ile iktidarın merkezileşmesi arasındaki karşılıklı ilişki geçiş için gerekli politik temeli aşındırır” (Foster, 2012: 11-21).

---

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.gsg.org

Çevresel reform politikaları, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin ve Gündem 21 gibi ilkelerin yer aldığı metinlerle desteklenirler. Reform politikaları olarak adlandırılmalarının nedeni, mevcut toplumsal formasyondan ayrı düşmeden, yani sistem-içi çözüm arayışında olmalarındandır. Bu nedenle iklim değişikliği göstergelerine etmenler aracılığıyla bakıldığında yine etmenlere karşı çözüm önerisi içeren sistem-içi politikalar geliştirilir. Nitekim iklim değişikliğine etmenler üzerinden bakmak, bilinçli-bilinçsiz toplumsal formasyonu sürdürmek ve yeniden üretmek için sistem-içi (reformist) politikaların üretilmesini sağlamak anlamına gelecektir. Şekil-1’de ifade edildiği üzere, etmenler düzeyinden bakış, sınırlı ama potansiyeli olan “hakim politikalar” olarak adlandırılmış iklim değişikliği politikalarının üretilmesine yol açmaktadır.

Hakim politikaların ana çerçevesini göstergelerden edinilen bilimsel bilgiler ışığında sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ve stratejileri hakkında oldukça karmaşık bilgiler ve yorumlar bulunmaktadır. Zayıftan güçlüye doğru derecelendirilmeler bu karmaşıklığı giderebilmek için yapılmış sınıflamalardan biridir (Tekeli ve Ataöz, 2017: 18-25). Neil Carter (2001: 202-209), sürdürülebilir kalkınmanın karmaşık ve belirsizliğini giderebilmek için sürdürülebilir kalkınma ile Gündem 21 metinlerinden yola çıkarak sürdürülebilir kalkınma politika ilkelerini belirtir. “Sürdürülebilir kalkınma için gerekli politika ve araçlar ortaya koyma” hedefine dayanan ve Brundtland Raporu ile Gündem 21 ilkelerinin bütünsel bir değerlendirmeyle hazırlanan beş ilke; eşitlik, demokrasi, ihtiyat, politika entegrasyonu ve planlama ilkeleridir. Bu ilkeler çevresel politika reformlarının temel aldığı, küreselden ulusala ve yerel ölçeğe doğru yayılan ilkeler olarak sıralanmıştır.

İlkin çevre politikalarının merkezi ilkesi sayılan eşitlik ilkesi, çevresel sorunların ürettiği “kazananlar ve kaybedenler” ayrımından yola çıkılarak düşünülmüştür: Toplumsal ve iktisadi eşitsizlikler bu ilkeyle birlikte kalkınma politikalarına dâhil edilmiştir (Carter, 2001: 203).

Demokrasi ilkesi vatandaşların karar alma süreçlerinde “etkin katılımı” sağlayacak bir siyasal sistemin hedeflenmesiyle oluşturulmuş bir ilkedir (Carter, 2001: 205). Demokrasi ilkesinin önemi çevresel politikalarda demokrasinin vurgulanmasıdır. Carter’a göre; demokratik mesaj; dayanışma, yurttaş inisiyatifleri, kurumların demokratik olarak güçlendirilmesi ve katılımın genişletilebilmesi için yerel demokrasi uygulamalarının arttırılmasıdır (2001: 205).

Üçüncü ilke ihtiyat ilkesidir. Çevreyi korumak için ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir. Bu nedenle ihtiyat ilkesi, “bilimsel kesinlik eksikliğini sebep göstererek” çevreye zarar verebilecek faaliyetlerin icra edilmemelerini belirtir (Carter, 2001: 207).

Dördüncü ilke “politika entegrasyonu” ilkesidir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, kurumlar açısından sorun oluşturabilir. Bunun nedeni, kurumların yalnızca tek bir amaca uygun oluşturulmasıdır. Kendi alanlarına göre faaliyet yürüten kurumlar, çevresel sorunlar başta olmak üzere diğer faaliyet alanlarını dikkate almayabilirler. Politika entegrasyonu, sürdürülebilir kalkınma stratejisi çerçevesinde kurumların parçalı sorumluluklarını bütünleştirmeyi hedeflemektedir. Zira bu bütünleştirme için yeni örgütlenmelerin oluşturulması, mevcut olanların ise reforme edilmesi talep edilmektedir (Carter, 2001: 208-209).

Son ilke ise “planlama ilkesi”dir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ekseninde hükümetler, Sivil Toplum Kuruluşlarıyla (STK) ve diğer aktörlerle çalışmalıdır. Ayrıca ölçeksel olarak yerel-ulusal-bölgesel-küresel ölçeklerin birbirleriyle bağları önemlidir. Planlama ilkesi, tüm aktörleri ve ölçekleri, birbiriyle olan ilişkilerinden yola çıkarak planlamayı hedeflemektedir (Carter, 2001: 209).

İklim değişikliğinin hakim politikaları yukarıda değinilen sürdürülebilir kalkınma politika ilkelerinin çerçevesinde belirlenmektedir. Şekil-1’de gösterilen biçimiyle hakim politikaların geçirgenlik taşımasının nedeni tam olarak ilkelerin sınırlarını aşabilme potansiyellerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, iklim değişikliği hakim politikaları, yalnızca toplumsal formasyonu yeniden üreten araçların uğrağında değil; aynı zamanda, alternatif politikalar uğrağının içerisinde konumlanır. Bu uğrağın tespitinin yapılabilmesi için sürdürülebilir kalkınma politika ilkelerinin iklim değişikliğiyle bağlantılarına değinmekte fayda vardır.

2.1. Eşitlik İlkesi ve İklim Değişikliği

Günümüzde, iklim değişikliği konusunda tüm insanların ve ülkelerin eşit bir sorumluluğa sahip olduğu söylenemez. Aksine, zenginlerin yoksullara göre ve gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere göre iklim değişikliği sorununa katkıları arasında oldukça büyük farklar bulunmaktadır (Neale, 2009: 33-45). İklim değişikliği sorunundan etkilenme düzeyleri arasında ise adaletsizlikler söz konusudur. Nitekim eşitlik ilkesinin sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dahil edilmesinin temel nedeni “kazananlar ve kaybedenler” ayrımının ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal ve iktisadi eşitsizliklerin değerlendirilmesi

gerekliliği, iklim değişikliği politika çözümleri için de geçerlidir. Örneğin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın "Çevresel Göstergeler" raporunda bulunan verilere göre 1850-2000 yılları arasındaki toplam seragazi salınımlarının yüzdeler dağılımı şöyledir: Toplam salınımın %30'u Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD), %27'si Avrupa Birliği'nin (AB) 25 ülkesine, %8,2'si Rusya'ya, %7,2'si Çin'e ve yalnızca %0,4'lük bir payı Türkiye'ye aittir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012a: 21). Ayrıca iklim değişikliği sorununu yaratanlar ile bu sorunlardan en çok etkilenenler birbirinden farklılık göstermekte, "en az emisyonla yol açanlar iklim değişikliğinden en çok etkilenenler" olmaktadır. Çoban'ın (2016: 12, 23) öne sürdüğü gibi iklim değişikliği toplumsal ve çevresel adaletsizliği derinleştirmektedir. Dolayısıyla eşitlik ilkesi, iklim değişikliği hakim politikalarının sınırları içinde yer alsa da sınırları aşabilme potansiyeline sahip bir ilke konumundadır.

2.2. Demokrasi İlkesi ve İklim Değişikliği

Eşitlik ilkesine benzer bir şekilde demokrasi ilkesi, iklim değişikliği hakim politikalarının genişletilmesi potansiyeline sahip bir ilkedir. Demokrasi ilkesi Carter'ın (2001: 205) katılımın artırılması için yerel demokrasi (yerelleşme) uygulamalarının artırılması gerekliliğini vurguladığı gibi aynı zamanda bir ölçek sorunuyla da ilişkilidir. Küresel yönetim kapsamında küresel ölçeğin belirli dinamikleri iklim değişikliği politikalarında etkin bir rol oynamalarına rağmen, küresel yönetim ile demokrasi arasındaki ilişki çoğu zaman tartışma konusu edilmiştir. Kanımızca demokrasi kavrayışında yerelleşme ve katılım dinamikleri açısından önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

İklim değişikliği çözümüne yönelik geliştirilen stratejiler ve politikalar (hakim politikalar) kapitalist toplumsal formasyon ekseninde gelişmektedir (Žižek, 2012: 8). Zira stratejilerin temel niteliği sermaye birikim koşullarının sağlanmasına yöneliktir. Sermaye birikim koşullarının sağlanması adına, belirli birikim stratejileri ve bu stratejilerin yanında sermaye birikim koşullarının yeniden üretilmesi için hegemonik projelere ihtiyaç duyulmaktadır (Jessop, 2008: 279-280). İklim değişikliği sorunu –hakim politikalarca- sermaye birikimi stratejilerinin bir parçası olarak hegemonik projelerce değerlendirilmektedir.

Arif Dirlik'in (2010: 46-48) ifadeleriyle, küresel kapitalizm, yerel olanı küresele; küresel olanı da yerele başvurarak anlaşılabilir. Bu açıdan, yerelleşmeyi kavrayabilmek için küreselleşmeye başvurmak gerekmektedir. Küreselleşmeyi, "çok-ölçekli, çok-merkezi ve çok-zamanlı bir süreç" olarak tanımlayan Jessop (2005: 411-412), bir çeşit birikim stratejisi içerisinde

değerlendirilmesi gereken küreselleşmenin karşı-hegemonya potansiyelini de içinde taşıdığını belirtir. Ölçeksel anlamda küreselleşme stratejisinin karşı-hegemonyası, küreselleşme stratejisinin tümünü kapsamaktadır. Şekil-1’de gösterilen iklim değişikliği hakim politikaları, küresel kapitalizmin ürettiği çerçevede yer alırken; iklim değişikliği alternatif politikaları hem yeniden üretim hem de karşı-hegemonya alanıdır.

Küresel iklim değişikliği sorununa yönelik geliştirilen stratejiler; ölçeksel açıdan yerelleşme ve katılım söylemleriyle küreselden ulusala ve yerele doğru yayılarak genişletilmiştir. Dolayısıyla yerele doğru genişleyen küresel ölçek stratejilerinin hangi nedenlerle yerele doğru genişlediğini anlayabilmek için küresel ve yerel ölçek analizlerini birlikte yapabilmek gerekmektedir.

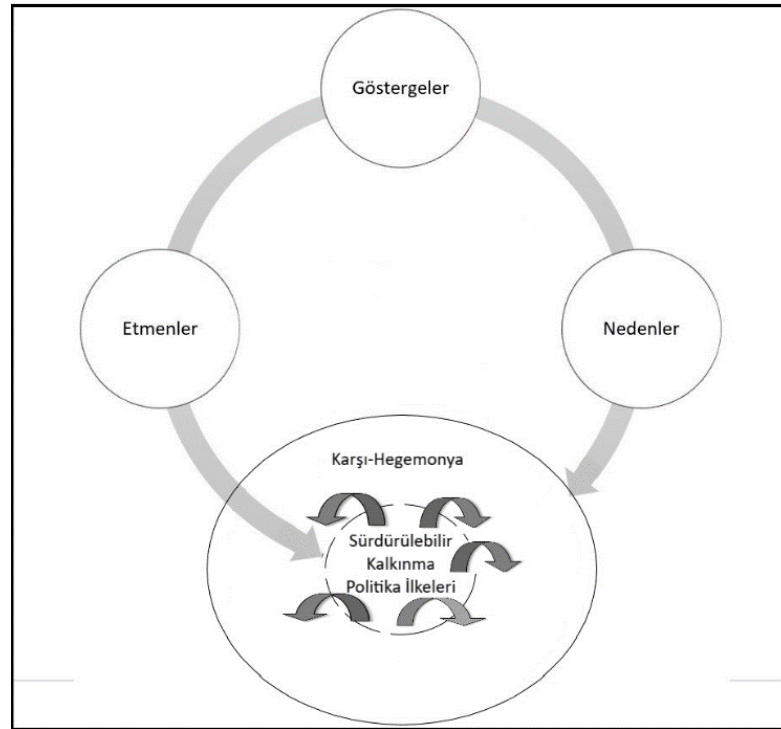
“Yerel halka güç aktarımı”, “karar alma süreçlerinin halka yakınlaştırılması”, devletin demokratikleştirilmesi” ve “sivil toplumun güçlendirilmesi” gibi söylemlerin teknokratlar aracılığıyla küresel yönetişimin gelişiminde önemli roller oynadığı söylenebilir. Nitekim yerelleşme tartışmaları, yerelleşme ve demokrasinin özdeşleştirilmesiyle katılımcılığa vurgu yapılmasını amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle, sermaye birikim stratejileri ve hegemonik projelerce küresel yönetim yönteminin bir parçası haline getirilen yerelleşme “temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçiş” söylemi olarak kullanılmaktadır (Ataay, 2007: 19-27). Ek olarak, küresel yönetim kapsamında kullanılan yerelleşme ve katılımcı demokrasi söyleminin amaçlarından biri, yerel demokrasinin geliştirilmesi değil, yerelin küresele bağlanmasının kapılarının aralanmak istenmesidir. Ancak demokrasi ilkesi yerellik ve katılımı nitelendirilirken aynı zamanda hakim politikaların alternatif politikalara doğru genişlemesinde rol oynama potansiyeline sahiptir.

Yetmişli yıllarda Türkiye’de yaşanan merkezi idare ile mahalli idareler arasındaki mücadeleler bu ölçek tartışmasına örnek gösterilebilir. Türkiye’de yetmişli yılların “toplumcu belediyeçilik” deneyimlerinde, yerel ölçekte kalınarak ulusal ölçekte politik ve toplumsal mücadelelerin kazanılmadığı anlaşılmıştır. Benzer şekilde, küresel iklim değişikliği karşısında (küresel ölçek), yalnızca yerel ölçekteki “yerel-ekolojik karakterli toplumsal hareketlerle” girilen girişimler sermaye birikim stratejilerinin yerele yerleşmesine karşı yeterli bir mücadele alanı oluşturamamaktadır (Kaymaz, 2017). Alternatif politikalar düzeyinde gerçekleşen küresel iklim değişikliğine karşı mücadele, küresel ölçekte tanınmıştır ve tam da bu nedenle yerelliği bütünleştirerek başarıya ulaşabilir (Şengül, 2009: 267); hakim

politikaların küreselleşme-yerelleşme söylemlerinde yaptığı gibi yerelliği küresele bağımlılaştırarak değil.

İklim değişikliği politika düzeyi açısından düşünüldüğünde, hakim politikalarca çerçevenin yön verilen sınırlı demokrasi ilkesinin sahip olduğu yerelleşme ve katılım, yalnızca hakim politikalar çerçevesine kısıtlı kalan kavramlar değildir.

Şekil-2: İklim Değişikliği Politikalar Düzeyi

Şekil-2, iklim değişikliği düzeylerinin açıklandığı Şekil-1'in politika düzeyi açılımını temsil etmektedir. Birikim stratejilerinin hegemonik projelerinden sürdürülebilir kalkınma politikalarının eşitlik ve demokrasi (yerelleşme ve katılım) ilkeleri, iklim değişikliği hakim politikalar kısmında mevcut toplumsal formasyonun yeniden üretiminde kullanılırken, bu ilkeler aynı zamanda alternatif politikalar alanına doğru genişleme kabiliyetinden dolayı mevcut toplumsal formasyona yönelik karşı-hegemonya potansiyeli taşırlar. İklim değişikliği politikalar düzeyindeki karşı-hegemonya, iklim değişikliği meselesini daha anlaşılır hale getirir. Örneğin, iklim değişikliği sorununun çözümüne ilişkin atılacak adımlar toplumsal-politik bağlamı edilgenleştirmiş gibi bir görüntü vermektedir. Edilgenleştirme, "iklim değişikliğinin tüm insanlığın sorunu olduğu", "çözüme katkı için bireysel fedakârlıkların gerektirdiği", "etkileme kapasitesi bakımından sınıf-dışı içeriğe sahip olduğu" gibi

önkabullerle desteklenmektedir. Hegemonik projelerin bir parçası olarak değerlendirilebilecek bu edilgenleştirmelerin varlığı karşı-hegemonyanın yer aldığı alternatif politikalar alanında açığa çıkar.

2.3. İhtiyat İlkesi ve İklim Değişikliği

İhtiyat ilkesi, bilimsel muğlaklıklar içeren ihtilafların olduğu konularda belirli faaliyetlerin icra edilmemesi gerekliliğini taşır (Carter, 2001: 207). İklim değişikliği gösterge düzeyinin hakim anlayışı tarafından IPCC'nin kabul ettiği bulgular sahiplenilse de –çalışmanın birinci bölümünde değinildiği üzere- küresel ısınmanın abartıldığı, olumlu taraflarının olduğuna yönelik iddiaların bulunduğu gibi tezler öne sürülmektedir (Barlas, 2013: 80-87). İhtiyat ilkesi tam da bu ihtilafların ortaya çıktığı bir noktada iklim değişikliği adına hangi ölçütlerin temel alınabileceği konusunda yön göstermektedir. Örneğin, iklim değişikliğinin abartıldığını söyleyen çalışmalar üzerinden bir yaklaşım edinmek ve politikalar geliştirmek, ileride oluşabilecek risklerin artmasına neden olabilecektir. Ulrich Beck'in (2005: 33) ifade ettiği gibi modern toplumda bir şeyi var edenlerle, o şeyin sonuçlarıyla var olanlar farklılık gösterir. Rasyonelliğin nesneleştirilmesi ile eylemin sonuçları birbiriyle çatışır. Bu çatışma belirsizlikler doğurmaktadır. Beck'in belirttiği 'risk toplumu' bu ikilik sonucu oluşur; "Risk toplumu kavramı modern toplumun yenilenme dinamiğinin yaratmış olduğu toplumsal, ekolojik ve bireysel risklerin gitgide sanayi toplumunun denetim ve emniyet kurumlarının etki alanından çıktığı bir gelişme aşamasıdır".

Sürdürülebilir kalkınma politika ilkeleri iklim değişikliği konusunda ihtiyatlı hareket etme imkânını taşısa da iktisadi faaliyetlerin sürdürülmesi toplumsal formasyonun üretilmesi ve yeniden üretilmesi için gerekli görülmektedir.

Hedeflerin gerçekleştirilmesinde sürdürülebilir kalkınma politikaları üç bileşene sahiptir: Bunlardan toplumsal sürdürülebilirlik sosyal dayanışma hedefine, çevresel sürdürülebilirlik ekolojik sorumluluğa, iktisadi sürdürülebilirlikse ekonomik yapılabirlik için serbest piyasanın uygulanması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Mengi ve Algan, 2003: 6-11). Ancak riskler pahasına sürdürülebilir kalkınmanın iktisadi unsuru toplumsal ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarına göre üstün tutulmaktadır. Zira iklim değişikliği sorununun yalnızca etmenler düzeyine indirgenmesi ihtiyatlı davranılmasından çok iktisadi faaliyetlerin sürdürülebilmesindedir.

2.4. Politika Entegrasyonu ve İklim Değişikliği

Politika entegrasyonunun temel amacı, ayrı ayrı amaçlarla faaliyet yürüten kurumların sürdürülebilir kalkınma stratejilerine uyum sağlayabilmesi, parçalı amaçları bütünleştirebilmesidir. Bu bakımdan istenen, devletin kurum ve kuruluşları ile sivil toplumun bütünleşik hareket etmesidir. Öncelikle merkez-yerel yönetim tartışmaları yereldeki yetkilerin artırılarak katılımın genişletilmesi, devlet iktidarı ve sermaye birikim sürecinin bir parçasını içeren stratejiler kapsamında yer almaktadır. Hakikaten anaakım kabullerde küreselleşme, yerelleşme stratejileriyle beraber devletin merkezi yapılarının zayıflaması karşısında yerel yönetimlerin etkinlik alanlarının artırılması, yerel yönetimlerin güçlenmesi ve küreselleşmesi olarak algılanmaktadır (Akkoyunlu Ertan, 2018: 24; Ertan, 2018: 51). Oysaki yerelde kurulan “Kent Konseyleri” gibi Gündem 21 projeleri küresel ölçekteki teknokratların ve devletin tepeden inmece politikalarıyla sınırlandırılmaktadır. Hatta sivil toplum kuruluşları (STK) vasıtasıyla katılımcılığın genişlemesi yerine, neoliberal hegemonyanın çoğulculuk temelinde yeniden kurulmasıyla yerelde “çıkar gruplarının uzlaşısının” sağlanması hedeflenmektedir (Ataay, 2008: 35). Bu hedef toplumdaki çatışmaları gizleyici bir araç vazifesi görmektedir. Neoliberalizmin hegemonik projeleriyle yerel yönetimler, alttan üretilen politika üretim mekânı olmak yerine, ulusal ve küresel ölçekteki birikim stratejilerinin bir parçası haline getirilmektedir.

Günümüzdeki yönetişim uygulamaları başta kamu hizmetlerinin üretilmesinde devlet ile sivil toplum arasındaki yakınlaşmaları sağlama iddiasındadır. Bu iddia aynı zamanda siyasal ve yönetsel karar verme gücünün devredilmesine yol açmaktadır (Güler, 2005: 8). Nitekim sınıfsal eşitsizlikler, yönetişim mantığının sivil toplumcu bakışlarıyla görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla, politika entegrasyonu, devletin kurum ve kuruluşları ile sivil toplumun amaçlarını ortaklaştırmaktan çok birikim stratejilerine yoğunlaşmaktadır. Ne var ki politika entegrasyonu ilkesini sivil toplumda alttan politikaların üretileceği bir yapıya doğru genişletebilmek de mümkündür.

İklim değişikliği konusu bu politik entegrasyonun sağlanmasında önemli bir alan açabilir. Örneğin, Türkiye’de son günlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından belediyelerde kurulması istenen “İklim Değişikliği Müdürlükleri”; (RG., 2020) Kent Konseyleri ve diğer kentsel aktörlerce oluşturulabilir bir imkâna sahiptir. Bu birimin katılımcı bir anlayışla kurulması iklim değişikliği hakim politika çerçevesinin genişleyebilmesi olanaklarını ortaya çıkarabilecektir. Böylece belediyelerde kurulacak bu birim diğer birimlerin amaçlarını da iklim

değişikliği politikalarına entegre edebilecek biçimde değiştirebilecek bir baskı unsuru haline gelebilecektir.

2.5. Planlama İlkesi ve İklim Değişikliği

Planlama ilkesi, politika entegrasyonundan kopuk olmayan bir ilke olarak yerel-ulusal-bölgesel-küresel ölçeklerin birbirleriyle bağlanmalarını amaçlamaktadır. Uluslararası kuruluşların yönlendirmeleriyle sürdürülebilir kalkınma politikaları, küresel ölçekte alınan kararları, dünya geneline yayarak diğer ölçekleri etkilemektedir. Bu anlamda, sürdürülebilir kalkınma politikalarının ölçeklerarası “karşılıklı etkileşimi” sağlama rolü bulunmaktadır (Mengi ve Algan, 2003: 17-18).

Planlama ilkesinin iki özelliği içinde barındırdığı söylenebilir; Bir taraftan planlama bütün ölçeklerin birbirine bağlanmasıyla neoliberal küreselleşmenin “karşılıklı bağımlılık ilişkisi”nin derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan ise çevre sorunları ve piyasa mekanizmaları arasında kalındığında, hükümetlerin tercihini çevreden yana kullanma baskısına destek olabilme imkânları yaratmaktadır (Carter, 2001: 209).

Planlama ilkesi iklim değişikliği sorununun yalnızca küresel, ulusal ya da yerel değil, aynı zamanda tüm ölçekleri kapsayan bir sorun haline getirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bununla beraber dikkat edilmesi gereken nokta iklim değişikliğinin sorumlusunu “insan faaliyetlerine”, yani etkenler düzeyine dayandırarak yapısal ilişkilerin göz ardı edilmemesi gerekliliğidir.

Küresel ölçek tarafından evrenselliğin ulusala ve yerele doğru bir güç unsuru oluşturması yerelin “nostaljik romantizminin” canlanmasına yol açabilir. Tersine, iklim değişikliği; yerelin ve ulusalın küresele doğru eleştirel “alternatif modernite” imkânlarını mümkün kılabilir (Dirlik, 2010). Bu nedenle iklim değişikliği konusunda evrensellekle yerellik arasındaki aktör-yapı ilişkilerince görünen mücadeleler, hakim politikaların alternatif politikalara doğru genişleyeceği alanlar açabilir.

Sonuç

Çalışmada iklim değişikliği sorununun yalnızca göstergeler, etmenler ve politikalar düzeyleri üzerinden kavranmasına iki gerekçeyle itirazda bulunuldu. Birinci gerekçe, iklim değişikliğinin ortaya çıkmasında sorumlu tutulan insan faaliyetlerine yönelik bakışın, sorunu aktörlere indirgemesi nedeniyle iklim değişikliğini yapısal tartışmalardan uzaklaştırmasıydı.

İkinci gerekçe ise iklim değişikliği analizlerinde nedenler ile etmenlerin birbirine karıştırılmasıydı. Bu itirazların giderilebilmesi için çalışmada iklim değişikliğine dördüncü bir düzey olan “nedenler düzeyinin” eklenilmesi önerildi.

Esasen iklim değişikliğinin kavranmasında var olan nedenler düzeyi çevresel politika reformları gibi hakim bakışlar tarafından yapılan analizlerde görünmez hale getirilmektedir. Öte yandan etmenler düzeyi üzerinden yapılan iklim değişikliği politikaları ya nedenler düzeyinin gizlenmesine ya da nedenler ile etmenler düzeyinin birbirine karıştırılmasına yol açabilmektedir. Bu sorun iklim değişikliği sorununa bakışta aktörlerin önemini arttırırken yapısal ilişkileri süreçten soyutlamaktadır. Böylece geliştirilen iklim değişikliği politikaları soruna çözüm olmaktan çok sorununun çözümünü etkisizleştirerek, soruna neden olan etmenleri yeniden üretmektedir.

Sorunu etkisizleştiren hakim politika alanını kapsayan alternatif bir politika alanı bulunmaktadır. İklim değişikliği hakim politikaları, sürdürülebilir kalkınma politika ilkelerinin gösterdiği gibi alternatif politikalara doğru genişleme potansiyeline sahiptir. Eğer iklim değişikliği dört düzeyin hesaba katılmasıyla bütünlüklü bir biçimde değerlendirilirse, birikim stratejileri kapsamında kısıtlanmış hakim politikalardan alternatif politikalara doğru bir genişleme sağlanabilecektir. Kanaatimizce sürdürülebilir kalkınma politika ilkeleri bu genişlemenin imkânlarını verebilmektedir. İklim değişikliği sorunu, bütünlüklü değerlendirildiği takdirde sürdürülebilir kalkınma politika ilkelerinin sınırlılıkları aşılabilir ve ilkeler, karşı-hegemonya olanaklarına doğru yönlendirilebilir.

Özellikle eşitlik ve demokrasi ilkeleri her toplumsal olgunun içinde bulunduğu formasyonun kurallarına tabi olduğu unutulmadan, hakim politikalardan alternatife doğru çıkış sağlayabilecek başlangıç stratejileri olarak değerlendirilebilir. İklim adaleti gibi kavramların toplum yararına tesis edilmesiyle katılım ilkesi, bir bütünlük içinde iklim değişikliği düzeylerinin algılanmasını sağlayabilir. Bu sayede bireysel sorumluluklar, enerji tasarrufunda bulunma ve geri dönüşüm gibi uygulamalardan iklim değişikliği politikalarının üretilmesine sürdürülmesine ve denetlenmesine doğru genişleyebilir.

Son olarak çalışmada yapılan iklim değişikliği düzeyler tartışması diğer çevresel sorunlar ve politikalara da uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım (2018), “Küreselleşme, Yerel Yönetimler ve Kentli Hakları”, Küreselleşme Sürecinde Yerel Hizmet, Yerel Siyaset, (Ed: Ayşegül Mengi ve Deniz İşçioğlu) (Ankara: AÜ Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi): 23-43.
- Ataay, Faruk (2007), Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması: Türkiye’de Kamu Reformu Üzerine İncelemeler, 1. Baskı, (Ankara: De Ki Yayınları).
- Ataay, Faruk (2008), Neoliberalizm ve Muhafazakâr Demokrasi: 2000’li Yıllarda Türkiye’de Siyasal Değişimin Dinamikleri, 1. Baskı, (Ankara: De Ki Yayınları).
- Barlas, Nükhet (2013), Küresel Krizlerden Sürdürülebilir Topluma Çağımızın Çevre Sorunları, 1. Baskı, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi).
- Beck, Ulrich (2005), Siyasallığın İcadı (Çev: Nihat Ulner), 2. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (2020), “İklim Değişikliği Etkileri”, climatechange.boun.edu.tr/iklim-degisikligi/ (05.05.2020).
- Carter, Neil (2001), The Politics of the Environment Ideas, Activism, Policy, (Cambridge: Cambridge University Press).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012a), “Çevresel Göstergeler”, [webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Cevresel_Gostergeler2012-TR\(1\).pdf](http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Cevresel_Gostergeler2012-TR(1).pdf) (10.05.2020).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017), “Çevresel Göstergeler”, webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/gostergeler-2017-20190628084655.pdf (10.05.2020).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012b), “Türkiye’nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023”, webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/file/eylem%20planlari/uyum_stratejisi_eylem_plani_TR.pdf (10.05.2020).

- Çoban, Aykut (2016), “Toplumsal ve İklimsel Adaletsizlik Sarmalında İklim Siyaseti”, Fevzi, Özlüer ve Aykut, Çoban (Ed.), *Doğa ve Kent Hakları İçin Siyasal Stratejiler*, 1. Baskı, (İstanbul: Ekoloji Kolektifi Derneği Yayınları): 13-41.
- Çoban, Aykut (2018), *Ekolojik İhtilaflar ve Kapitalizm*, 1. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Dirlik, Arif (2010), *Post Kolonyal Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi* (Çev. Galip Doğduaslan), 1. Baskı (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi).
- Ertan, Birol (2018), “Küreselleşme ve Yerel Yönetimlerin Geleceği”, *Küreselleşme Sürecinde Yerel Hizmet, Yerel Siyaset*, (Ed: Ayşegül Mengi ve Deniz İşçioğlu) (Ankara: AÜ Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi): 45-53.
- Foster, John Bellamy (2012), “Ekolojik Devrimi Örgütlemek”, *Marksist Ekoloji* (Çev: Şahan Yatarkalkmaz), 1. Baskı, (İstanbul: Kalkedon Yayınları): 11-21.
- Güler, Birgül Ayman (2005), *Devlette Reform Yazıları: Dünya’da ve Türkiye’de Ekonomik Liberalizasyondan Siyasi-İdari Liberalizasyona*, 1. Baskı, (Ankara: Paragraf Yayınevi).
- Hayırsever Topçu, Ferhunde (2008), *Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden Yönetişim’e Geçiş Sorunu*, 1. Baskı, (Ankara: Turhan Kitabevi).
- Intergovernmental Panel on Climate Change (2020), “Special Report: Global Warming of 1,5°C”, www.ipcc.ch/sr15/ (07.05.2020).
- Jessop, Bob (2005), *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, Betül. Yarar ve Alev. Özkazanç (Der.), 1. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Jessop, Bob (2008), *Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak* (çev. Ahmet. Özcan), 1. Baskı, (Ankara: Epos Yayınları).
- Kaymaz, Cihan (2017), *Neoliberalizm ve Çevreci Hareketler: Sinop-Gerze Termik Santral Örneği*, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keleş, Ruşen; Hamamcı, Can; Çoban, Aykut (2012), *Çevre Politikası*, 7. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Lewontin, Richard (2015), *İdeoloji Olarak Biyoloji* (Çev: Cengiz Adanur), 1. Baskı (İstanbul: Kolektif Kitap).
- Mengi, Ayşegül ve Algan, Nesrin (2003), *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği*, 1. Baskı, (Ankara: Siyasal Kitabevi).

- Neale, Jonathan (2009), Küresel Isınmayı Durduralım, Dünyayı Değiştirelim!, (Çev: Doğan Takan) 1. Baskı, (İstanbul: Yordam Kitap).
- Ollman, Bertell (2015), Diyalektiğin Dansı Marx'ın Yönteminde Adımlar (Çev: Cenk Saraçoğlu), 4. Baskı (İstanbul: Yordam Kitap).
- Ponting, Clive (2008), Dünyanın Yeşil Tarihi Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü, (Çev: A. Başçı Sander) 1. Baskı, (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları).
- RG. (Resmi Gazete), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Belediye Ve Bağlı Kuruluşları İle Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke Ve Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" 08.04.2020/31093.
- Şengül, Tarık (2009), Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi, 2. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Tekeli, İlhan ve Ataöv, Anlı (2017), Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre Stratejiler Yelpazesi, 1. Baskı, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Žižek, Slavoj (2013), Antroposen'e Hoşgeldiniz, (Çev: Mehmet Budak) 1. Baskı, (İstanbul: Encore Yayınları).

TEST OF CREATING A FRAMEWORK FOR CLIMATE CHANGE POLICIES

Abstract

There are assessments that make use of scientific indicators that climate change poses increasing threats to ecosystems. In most of the assessments, it is emphasized that the majority of these threats are due to human activities. Soil, energy, industry, building, transportation and city-based human activities are among the factors that are thought to be causing climate change problem. Various policies are developed for these factors based on evaluations against threats determined by scientific indicators. Whether the developed policies are sufficient for the solution of the problem is controversial. This study points to the insufficiency of climate change dominant policies and the possibilities of alternative policies. Based on this claim, the study aims to draw a framework for alternative policy opportunities, highlighting the need to add “level of causes” to assessments related to climate change.

Keywords: Environmental Policies, Climate Change, Principles of Sustainable Development.